

JESEN U NISKOM GRADU

[...] držali smo se i dalje za ruke, a kad se masa razišla, šetali smo tako nekoliko sati po rascvetalom Pragu.

Milan Kundera

1.

Tog dana sam je čekao u omiljenoj kafani – *U Parlamentu*. Čim me je primetio, kelner je doneo kriglu crnog, jer sam tada bio od onih detinjastih muškaraca koji, kad u kafani ne nađu uobičajeno piće, odbijaju bilo šta drugo. Vreme ručka je prošlo, nestajala je para pečene patke i crvenog kupusa čeških krčmi, a u vazduhu se mešao sladunjavi miris piva i duvanskog dima. Znao sam da ću sve to ponovo osetiti uveče, u našoj sobi, pre spavanja. U svežoj i čistoj prostoriji nešto će me još dugo posle tuširanja podsećati na kafansku atmosferu sve dok me umor ne bude savladao.

Čekao sam je uznemiren. Mladom muškarcu lepa žena zadaje mnogo briga, jer zbog nje isplivavaju njegove nesigurnosti i zablude. Čekajući grickao sam nokte, ljubomora je strah od gubitka ljubavi; tako sam sebi priznavao sve što joj nisam smeo ni da spomenem. Koliko puta smo se svađali ne znajući zašto, a nevidljivi, perfidni razlog bila je opet ona moja ljubomora! Ah, da sam joj mogao objasniti sve to polako! U pravu je bio moj deda, ženi možeš sve objasniti samo do dvadesete godine života.

Voleo sam da sedim *U Parlamentu*, to je bila posebna kafana. Istina je da bi tamo svračali šalabajzeri i turisti iz svih zemalja sveta, ali to nije sprečavalo češku staru gardu da se na tom mestu opusti i raspravlja kao da sedi kod kuće. Sa moje leve strane, preko puta šanka, toga dana galamilo je rusko društvo, u kome su žene bile elegantnije, ali i bučnije od muškaraca. Na desnoj, pokraj prozora, dvoje Jugoslovena, ne sluteći da ih razumem, razgovarali su o privlačnoj temi. To sam pripisao činjenici da sedimo u blizini Filozofskog fakulteta, gde profesori i studenti žive u iluziji da propagiraju ko zna koje istine i mudrosti. Mlad čovek s bosanskim akcentom, jednostavno obučen ali sa zelenim šalom nalik na azijsku zastavu, obraćao se garavoj Beograđanki, besprekorno odevenoj:

– Taj grad, kao svaku vizuelnu ljubav, ne mogu zaboraviti. Vidi, mi smo robovi svake višedne ljubavi i gospodari svih ostalih...

– U kom smislu?

– Samo izgleda smiješno, al' nije. Na primjer, ja sam u životu uvijek volio da ljubav slušam i mirišem.

– A kakve veze ima tvoja sinestezija sa Beogradom? Ja sam samo rekla da ne poznaješ Beograd!

– Bio sam i ja tamo, penjao sam se u njemu. U Beogradu se penješ, a u mom Sarajevu silaziš, jer se tamo sve događa na čaršiji, a čaršija je dolje. Beograd je zanimljiv tamo gore, na stanici nemaš šta čekati, a tebe čeka penjanje. U Beogradu moraš gore, to je grad odozgo.

– Kako to misliš?

– Lijepo. Ako si bila u Sarajevu, tamo ljudi silaze negdje, a u Beogradu se penju negdje.

– Ali to verovatno zavisi od lične percepcije...

– Sve je lično na ovom svijetu. Misao je po svom uređenju subjektivna. Niko osim Boga nema dar objektivnosti. Je li tako?

– To mi malo konfuzno zvuči. Ako se penješ, moraćeš i da silaziš...

– Da, ali šta se događa dok se penješ? U Sarajevu srećeš svijet koji silazi. Sarajevo je grad odozdo.

– A to je tvoj utisak.

– Svijet silazi lijep, počesljan, siguran, mirisav. A kad se bude penjao, kasnije, biće umoran, sit, a duša će mu biti prazna kao i džepovi. U Beogradu nije tako. Tamo se penješ željan i silaziš pospan.

– Sa ovom filozofijom se ne slažem, i čak bih ja onda zamenila pojmove silazjenja i penjanja.

– Zvaću te u Sarajevo pa ćeš vidjeti'.

Devojka je po prvi put pogledala oko sebe, kao da je zbunjena, pa je samo dodala – *važi!* Našla je moje zainteresovane oči, ali učinilo mi se da u njima nije prepoznala pogled sunarodnika. U tom trenutku pomislih da me je Prag učinio drugačijim, ali je mladi Bosanac prekinuo lanac mojih misli. Mnogo mu se govorilo:

– Znaš, svaki grad ima svoje čari... Da li si bila u Parizu?

– Ne.

– Pariz je prevelik da bi se čovjek bavio visinom. U njemu nema vertikalnosti ni kad se penješ na Monmartr. Tamo ima samo širine. Nema gore-dolje, nego desno-lijevo i naprijed-nazad.

– I krećeš se horizontalno...

– Pariz je ženski grad.

– Kako ženski? Svašta!

– Da, podsjeća na široku ženu u drugom stanju.

– Ha-ha-ha! Ti si lud! A Rim? Rekao si da si i tamo boravio.

– Rim oduzima i ne daje. Sebičan grad.

– Sebičan?

– Jeste! Rim je prevelik da bi čovjek nešto značio u njemu. Zar nije čovjek važniji, recimo, u Beogradu nego u Rimu?

– Ne slažem se da je čovek važniji u Beogradu nego u Rimu. Zavisi od čoveka. Ali... zar nisi rekao da u pola četiri treba da krenemo?

– Da, da!

Ostao sam nasamo s mlakim pivom, pitajući se gde je Ona, zašto kasni. Predavanje je trebalo da se završi u tri, a Akademija nije bila daleko. A da sam izašao na vazduh? Naišao bih na spore turiste u grupicama, penzionere sa zastavicama Nemačke ili Francuske, pa

odlučne Pražane, zgađene zbog gužve (Pražani su mi tada izgledali odlučni jedino kad hodaju). Uostalom, napolju je bilo već prohladno, jesen je tih dana brisala poslednje letnje tragove, a ja sam već osećao da me ophrvava blagi virus gripa, imao sam kijavicu i bolove u mišićima.

Stigla je u petnaest do četiri, ne znajući da su se sreća zbog njenog dolaska i kafanski razgovor o gradovima širili u meni kao glasovi u sazvučju. Rekla je da je gladna. Onim akcentom, koji se nije razlikovao od praškog, naruči hranu i za mene. Mada je meni bilo kasno za ručak, prevagnula je želja da joj pravim društvo. Tih dana pričao sam manje nego inače, ali zato nisam odstupio od citata kojima bih bogatio svoje rečenice. „Voliš da govoriš tuđim rečima“, primećivala je. To bi me vređalo. Imao sam svoje stavove, razmišljao sam svojom glavom, a ona je to dobro znala. Odgovorio bih „da“, kao da mi nije ništa, i spustio glavu. Osetio sam da i tog dana ista misao prolazi kroz njenu glavu, ali nisam mogao da joj to čitam u očima, jer je zurila u tanjir, sve dok odjednom nije prekinula tišinu:

– *Prošlo je godinu dana otkad si se preselio. Kako ti se sviđa Prag?*

– *Fantastičan i hladan grad.*

– *Hladan kažeš? Prag nije od onih gradova u kojima se penješ na neko brdašce, gledaš krovove pa komentarišeš kako je lijepo vrijeme. Ovdje vrijeme uopšte nije bitno. Sunce i kiša, vjetar i snijeg ne mogu mu ništa. U takvim gradovima vrijeme se zaboravlja, zanemaruje. Tamo je važno ono što vidiš pod nebom. Po tome je Prag, kao Sarajevo, nizak grad.*

– *Je li? A gde si ti čula da je vrlina biti nizak?*

– *Za gradove jeste.*

– *A koji bi bili visoki gradovi?*

– *Šta ja znam, evo Amsterdam, na primjer.*

– *Zanimljivo. Da li hoćeš da kažeš da su gradovi u kotlini niski, jer se mogu posmatrati s visine, i gradovi u ravnici visoki, pošto nemaš odakle da ih posmatraš odozgo?*

Ćutala je. Zašto je počela da govori o gradovima kao ono dvoje? Da nisam onaj ili ovaj razgovor izmislio? Sanjao? U praškoj kafani moj Novi Sad postade *visoki grad*, ali ubrzo posle toga prisetih se da se on može posmatrati s Petrovaradinske tvrđave. Tada je nisam više čuo. Njene usne su se i dalje razvlačile, zubi sijali, lice je i dalje delovalo smirujuće, ali ja nisam pratio. Da bih dokučio tajne naše stvarnosti morao sam da se isključim – ponekad se odmaramo od nekoga da bismo ga više voleli. Gledao sam njene obrve, koje su me oduvek privlačile, ali zato sam se u mislima preselio na tvrđavu i mučio se: nisam nikako mogao da se setim da li ima stabala duž dunavskog keja! Kako se moglo dogoditi da jedan Novosađanin nije siguran u tako važan detalj? U mislima sam tražio krošnje, ne znajući da li ih stvarno ima. Sunce je obasjalo Dunav, a ispred stabala, u prašini prolećnog dana kretale su se crne tačke – ljudi izdaleka izgledaju kao mravi.

Kao i uvek kada bi primetila da sam odsutan, naljutila se:

– *Opet lutaš? Ti si nemoguć!*

– *Ne, mislio sam...*

– *Šta?*

– *To što kažeš o gradovima nije tako loše.*
– *Ma daj, čovječe, što si zapeo sad za to?*
– *Ne, ozbiljno! Malopre sam mislio o Sarajevu...*
– *Mani ga. To nije ni grad, nego mesara. Svi me melju kô mljeveno meso kad god me sretnu. S kafe na kafu, sve navrat-nanos! Tamo ne bih mogla više živjet', majke mi!*

Izađosmo. U vazduhu prepoznah svežinu davnih novosadskih dana. U duši mi se stvorio znani jesenji mir. Najviše sam voleo praške popodnevene šetnje s njom. Tada su mi svi izgledali kao duhovi i figure, ljudi od kartona, a jedino je ona bila od mesa i krvi. Držeći njenu ruku, činilo mi se da u tim trenucima ne bih mogao nikako da umrem. Ko zna zašto, dok smo sedeli nama se govorilo, a dok smo šetali nismo osećali tu potrebu. To je bio naš čudan način komunikacije sačinjen od dugih ćutanja i iznenadnih prepiranja. Inače, volela je da govori o svom gradu. Ispričala bi mi anegdote, definisala umetničke stilove. Za godinu dana pored nje naučio sam mnogo o Pragu, koji je postao mnogo više od literarnog Kafkinog grada.

Te praške jeseni desilo mi se nešto strašno: počeo sam da se plašim starosti. U kupatilu bih primećivao prve sede, u telu prvi neočekivani umor. Početak starosti nazirao se po sve dužem ćutanju. Gajio sam iluzije da ću savladati češki, da ću se zaposliti u Pragu, da ću joj postati muž. Zašto je sudbina htela da se zaljubim u Pragu? Zar mi nije Bora iz Novog Sada pričao da je, odlazeći vozom iz Praga, za vreme hladnog rata, čuo zvuk bodljikave žice što grebe vagone? Ima li mesta za romantiku u gradu Dubčeka i Palaha?

2.

Jutros u sedam, kada sam se probudio, trebalo mi je malo vremena da shvatim gde sam. Snovi su obično nestvarni, ali ja sam noćas sanjao istinu. U mom komfornom stanu uplaši me san o prošlosti. Definitivno sam ostario, dokaz je da ni snovi ne mogu da mi se udalje od stvarnosti. Kako se to moglo dogoditi? Kad sam bio mlad, snovi su bili nezaboravni. Budio bih se uvek u nekoj priči. Leteli su avioni, kupao sam se u moru, preda mnom bi se stvorile gole lepotice. Ponekad sam u snovima gledao brodove s mosta. Ljubio sam ženu koja me strašno privlači, ali nikako nisam mogao da joj vidim lice. Vozio bicikl u prirodi. Snovi iz moje mladosti nisu marili za stvarnost.

Stavio sam džezvu i ponavljao sebi da se zovem Milovan, da sam star čovek, istoričar umetnosti i pisac iz Novog Sada. Šta još? Gde su mi žena i deca? U detinjstvu sam čuo, negde na severu Bačke: „Ako imaš decu živiš kô ker, ako nemaš decu umreš kô ker.“ Da li ću i ja umreti kao ker? U ogledalu sam video da sve vodi ka mojoj smrti. Starost, njene snažne čeljusti, vreme koje teče sve brže...

U devet sam uspeo da dobijem broj telefona *Gradskog zelenila*. Javio mi se ženski glas:

– *Molim!*
– *Dobar dan, gospođo, da li bih mogao da upitam nešto u vezi sa gradom?*
– *Izvolite.*
– *Pitanje je malo neobično, ali se nadam da ćete mi odgovoriti.*

- O čemu se radi, gospodine?
- Interesuje me da li na dunavskom keju ima stabala.
- Kako?
- Izvinite, znam da zvuči kao šala, ali... Da li na dunavskom keju ima stabala?
- Samo trenutak, molim Vas.

Čulo se kako žena razgovara s nekim. Ona je šaputala: „Ima li stabala na dunavskom keju?“, a muški glas je rekao da ima između keja i same obale reke.

- Gospodine, ima stabala, ali ne na samom keju. Ima ih između keja i reke. A gde Vi živite?
- Tu, u Novom Sadu.
- Pa idite tamo da se uverite! Još uvek je toplo ovih dana, jesen kasni.
- Hvala Vam gospođo, izvinite.
- Nema na čemu, gospodine.
- Prijatno.
- Prijatno.

Obukao sam se i pošao u šetnju. Prepodne je bilo sunčano, lišće zeleno. Samo se ponegde, na vrhu krošnji, pojavilo žutilo. Kroz Dunavski park izašao sam ispred mosta i produžio do keja: krošnje su bile malo dalje, na samoj obali reke. Tek onda shvatih: dvadeset godina ranije, tog jesenjeg dana u praškoj kafani *U Parlamentu*, magija njenih obrva vodila me je do suštine života, pa i Novog Sada, koji je zahvaljujući njenim obrvama dobio krošnje duž keja. Da li bih sve to znao da izrazim, da tražim spas u književnosti? Nikako. Pisanje mi je trenutak kada se najbolje reči izgube i najslabije sačuvaju. Na dunavskom keju uveo sam se u svoju nemoć: kako da pišem o tom praškom danu, da opišem rusko društvo i ono dvoje do prozora, da dočaram njene oči od zelenog vina i sâm grad Prag, u kome sunce, pošto pre podne ukrade ljudske nade, popodne ih skriva, kao lopov, iza zamka?

Vratio sam se. U stanu, u kasno jesenje predvečerje, pojavile su se njene obrve, a da to nisam hteo. Uveče sam gledao dnevnik, pa američki krimić. Priđoh prozoru da navučem zavesu i videh da policija zaustavlja belo vozilo. U potpunom mraku setih se razgovora o gradovima i popodnevnih praških šetnji. Čemu sve što sam sanjao i doživeo? Bio sam star čovek koga nadjačava besmislenost života. I dalje sam voleo da se tuširam i pijem kamiliću. Privlačile su me iste stvari, lule, drvene klompe, zimska atmosfera. Pitao bih se, katkad, da li je Novi Sad visok grad. Taj grad u ravnici zbog tvrđave ispade *nizak*.

A ona? U sećanju nisam hteo da bude drugačija. U Pragu je verovatno živela na isti način: parkirala na Dejvickoj, volela kulise i šetnje, ulazila trčeci u tramvaj, svraćala u omiljenu kafanu – *U Parlamentu*.

Po svemu sudeći, bio sam naivan u mladosti. Mislio sam da ću zaboraviti sve. I nju i Prag.